

Jatkuvuus vai murros?

Sisällissota hämäläisessä maalaispitäjässä uuden tutkimuksen valossa

Suomen sisällissota 1918 on runsaasti tutkittu aihe ja myös Lammin historiaa käsitelleet paikallishistorioitsijat ovat kirjoissaan kuvanneet sitä. Tästä huolimatta uskaltauduin Lammilta kotoisin olevana, sotahistoriasta kiinnostuneena teologina tutki- maan pro gradu -tutkielmassani vanhan kotipitäjä- ni rintaman punaiselle puolelle jäänyttä osaa, sillä kokonaiskuva Lammin tapahtumista vuonna 1918 vaikutti osittain epäselvältä. Esimerkiksi suureksi ilmoitettu kaatuneiden määrä ei tuntunut olevan suhteessa siihen, miten neutraalisti sisällissotaan on Lammilla suhtauduttu. Eikö sisällissota murranut- kaan Lammia?

Tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten sisäl- lissota vaikutti Lammiin, staattiseen hämäläiseen maaseutuyhteisöön ja sen seurakuntaan. Tutkin erityisesti sitä, oliko sisällissota murrosvaihe vai säilyikö yhteisön jatkuvuus. Tähän vastatakseni jouduin aluksi kysymään, mitä Lammilla todella tapahtui vuonna 1918. Tapahtumien kuvaaminen sinällään ei vielä riittänyt, vaan niiden selittämises- tä tuli tärkeä osa tutkimustani: mistä tapahtumissa Lammilla 1918 oli lopulta kyse ja miksi niin tapah- tui. Näiden kysymysten pohjalta syntyi tutkielmani *Muiden sota: sisällissota, sen tapahtumat ja tulkinmat Lammilla*.

LÄHTEIDEN PALAPELI

Koska halusin saada mahdollisimman kattavan kuvan osin sekavista tapahtumista, jouduin käyt- tämään monia erityyppisiä lähteitä. Aineistonani

olivat Lammin työväenjärjestöjen pöytäkirjat, sisäl- lissodan ajasta kertovat kuvaukset ja vallankumo- uksellisten hallintoelimien pöytäkirjat, vapaussodan- danhistoriakomitean kuvaus Lammin tapahtumista sekä Lammin kirkkoherran kertomus. Kävin läpi myös kunnan hallintoelimien pöytäkirjat ja vuosi- kertomukset, seurakuntakertomukset ja seurakun- nan pöytäkirjat. Tutkin seurakunnan kastettujen, vihittyjen sekä kuolleiden ja haudattujen luettelot ja rippikirjat sekä käytin *Hämeen Sanomien* ja *Hä- meen Voima* -lehden sanomalehtiaineistoa ja sodan jälkeen kerättyä Työväen arkiston sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran muistitietoaineistoa.

Yksinään mikään lähde ei tarjonnut sinällään vastauksia mihinkään tutkimuskysymykseen, vaan pikemminkin jokainen niistä avasi jonkin uuden näkökulman tai lisäsi palan kokonaiskuvaan. En- sisijaisina lähteinä pidin pappien kertomuksia ja muita aikalaisten kuvauksia. Näitä tietoja täydensin ja tarkensin pöytäkirjojen, seurakunnan rippikirjan ja väestökisteritietojen avulla. Lopuksi peilasin tapahtumien kokonaiskuvaan muistitietoaineistoon, eli siihen, miten lammilaiset kokivat sodan. Näillä lähteillä oli mahdollista luoda kattava kuva sisällis- sodasta Lammilla.

ULKOPUOLISTEN SOTA

Millaiseksi muodostui lähdeaineiston perusteella rekonstruoitu kuva sisällissodasta ja sen tulkinnois- ta Lammilla? Aloitan kertomalla tappioista, joiden tutkiminen on yllättävän monimutkainen palapeli.

Paikallishistorioista voisi päätellä, että rintaman punaiselle puolelle jääneellä Lammilla kuoli satoja ihmisiä. Suurten tappiolukujen olisi kuitenkin pitänyt herättää huomiota sodan jälkeen ja myöhemminkin. Tutkijat ovat kuitenkin todenneet, että Lammin taisteluissa kaatui vähemmän kuin mitä aikalaiset olivat ajatelleet. Sotasurmat-projektin tietokannan mukaan Lammilla kuoli sodan aikana yhteensä 112 henkilöä, ei siis satoja ihmisiä.

Valkoisten teloittamia lammilaisia punaisia oli tässä joukossa paljon, noin kuusikymmentä. Se, että nämä teloitukset eivät saaneet suurempaa paikallista huomiota, selittyi sillä, että vain kolmasosa punaisista lammilaisista teloitettiin kotipaikkakunnallaan. Nämäkin teloitukset jakaantuivat eri kylille, joten ne kaikki eivät tulleet heti yleiseen tietoon.

Lammilaisten mielissä sisällissota näyttäytyi kuolleiden määrän suhteen lievempänä kuin aiemmista kirjallisista tappioluvuista voisi päätellä. Tämä selittää osittain sitä, miksi sisällissodan jättämät haavat eivät Lammilla näytä syviltä.

Muistitietoaineiston perusteella kokemus ”ulkopuolisten sodasta” muodostui keskeiseksi Lammilla. Ulkopuolisten vaikutus koettiin hallitsevaksi sekä taistelevien joukkojen että teloittajien osalta, vaikka myös paikkakuntalaiset osallistuivat taisteluihin ja teloituksiin. Pahan ulkoistamista voi pitää eräänlaisena jatkuvuuden ja yhtenäisyyden turvaamisen keinona. Etenkin kirkonkyläläisille sota näyttäytyi ulkopuolisten aikaansaannoksena. Tulkinta ulkopuolisten osuudesta Lammin tapahtumiin nousi ihmisten kokemuksista; ensin pitäjän läpi kulkivat ulkopaikkakuntalaiset punaiset joukot, sodan päätyttyä tulivat saksalaiset ja lopulta valkoiset.

JATKUVUUS KANTAA

Sisällissodan ajan Lammin kunnallishallinnossa toimivat vanhat kunnallismiehet. He saivat jatkaa hallinnollista toimintaansa, vaikka he olivat maanomistajia ja profiloituivat valkoisiksi. Myös koulut jatkoivat toimintaansa sisällissodan keväänä ja ripikoulukin pystyttiin pitämään, vaikka jumalanpalvelukset ja kinkerit olivat pysähdyksissä. Kirkolliset toimitukset jatkuivat myös läpi kevään. Kirkkoherra sai olla suhteellisen rauhassa, koska hän edusti sää-

ty-yhteiskunnan vanhaa perintöä, jota arvostettiin ja kohdeltiin hyvin.

Voidaan siis todeta, että Lammilla kukaan ei noussut vanhaa tapakulttuuria vastaan. Sen jatkuvuus ei joutunut uhatuksi, vaan vanha tapa kannatteli elämää pitäjässä sodasta huolimatta. Niin kauan kuin oli nähtävissä jatkuvuuden symboleja, joihin kirkkokin kuului, ne ylläpitivät jatkuvuutta. Jatkuvuuden ylläpitäminen sisällissodan aikana oli juuri seurakunnan ja kunnan tehtävä. Suurin särö jatkuvuuteen tuli, kun perääntyvät saksalaiset polttivat Lammin kirkon maan tasalle. Silloin tuhoutui jotain vanhaa ja korvaamatonta ja se antoi kasvot sodan mielettömyydelle – varsinkin, kun saksalaisten oli tarkoitus polttaa vain punaisten asevarasto, mutta tuli sytyttikin kirkon ja osan kirkonkylää. Jatkuvuuteen palattiin kirkonkin osalta nopeasti, kun kirkkorakennus korjattiin takaisin samalle paikalle ja seurakuntaelämä jatkui.

Näyttää siltä, että entiseen oli mahdollista palata sodan jälkeen varsin nopeasti, koska siitä oli molemmille osapuolille etua. Valkoiset halusivat palata vanhaan topeliaaniseen tapakulttuuriin, ja punaisilla oli tarve integroitua yhteisöön välttääkseen valkoisten kosto; mitä nopeammin jatkuvuuteen palattiin, sitä parempi se oli myös hävinneille. Samalla yhteinen historia palautui, mutta nyt se oli valkoisten värittämä. Tätä kuvastaa hyvin se, että valkoiset haudattiin kirkkomaahan sankarihautaan, punaiset joukkohautaan, joka sai vasta myöhemmin muistomerkkinsä.

Sisällissotaa Lammilla voidaan pitää murtumana jatkuvuudessa, mutta välittömästi, kun sota oli ohi, syntyi tarve palata jälleen yhteen. Osaltaan kyläyhteisö näyttää yhtenäiseltä sen takia, ettei suru hallinnut Lammilla julkista keskustelua. Tämäkin korostaa sitä, että vuoden 1918 tapahtumien aiheuttama murtuma ei koskettanut mitään perimmäistä, vaan suru oli hallittavissa jatkuvuuden kokemuksen välityksellä.